

Batılı gözyle RADİKAL İSLAM GELENEKSEL İSLAM

**İslamcılar
'68 ruhu'na
can verdi**

**Fransız araştırmacı Gilles
Kepel: Dine dönüş
hareketlerinin 68 dalgasından
sonra ortaya çıkmaları
raslantı değil. İslami hareket
onun boşalttığı yeri
dolduruyor.**

RUŞEN ÇAKIR İslami
hareketler konusunda uzman
Batılı araştırmacılarla
konuştu.
15. Sayfada

Fransız araştırmacı Gilles Kepel, toplumu yeniden inşa etme ütopyasının dinsel hareketlere kaydığını söylüyor:

İslamcılar ‘68 ruhu’na can verdi

Batılı gözüyle

**RADİKAL İSLAM
GELENEKSEL İSLAM**

RUŞEN ÇAKIR

Sunuş 5 Temmuz 1990'da Paris'te ölen Fransız Le Monde gazetesi Türkiye muhabiri Jean-Pierre Thieck anısına 24-26 Nisan 1991 tarihlerinde Boğaziçi Üniversitesi'nde uluslararası bir yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirildi. BÜ'den Doç. Nilüfer Göle ve Fransız Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi'nden Gilles Kepel'in düzenlediği toplantının başlığı "Geleneksel İslam/Radikal İslam'dı. Gazetecilikten önce ve öte Müslüman dünyasını çok iyi tanıyan bir İslam araştırmacısı olan Jean-Pierre Thieck'in yakın arkadaşlarının çoğunluğunu oluşturduğu 6'sı Türkiye'den, 6'sı Fransa'dan, biri SSCB'den, biri Cezayir'den, biri Mısır'dan değişik alanlar ve ülkeler konusunda uzman 15 kişinin sunduğu tebliğler iki buçuk gün boyunca tartışıldı. Biz bu dizide toplantıya katılan bir grup araştırmacıyla yaptığımız görüşmeleri sunacağız.

Jean-Pierre Thieck'in anısına

1985-90 yılları arasında Le Monde gazetesinin Türkiye temsilcisi olan Jean-Pierre Thieck, 1949 yılında İskoçyalı sendikacı bir babayla Fransız bir kadının oğlu olarak dünyaya geldi. Paris'te Ecole Normale Supérieure (Yüksek Öğretmen Okulu) Tarih Bölümü'nü bitirdikten sonra "Mısır Ulusal Hareketi" konusunda doktoraını sundu. Oxford Üniversitesi'nde "Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik Tarihi" konusunda çalışmalar yaptıktan sonra Paris'teki Ecole Nationale des Langues Orientales'den (Doğu Dilleri Ulusal Okulu) Türkçe ve Farsça diploması aldı. Daha sonra sırasıyla Chicago, Şam ve Beyrut'ta üniversitelerde ve bilim merkezlerinde araştırmacı olarak çalıştı. Son olarak 1985 yılında İstanbul'daki Fransız Anadolü Araştırmaları Merkezi'nde 18. yüzyıl Halep kenti üzerinde çalışıyordu. Türkiye'yi en iyi bilen yabancı gazetecilerden biri olan ve Le Monde'daki yazılarını "Michel Farrère" imzasıyla yayımlayan Thieck, 5 Temmuz 1990 günü tedavi edilmekte olduğu Paris'te öldü.

— I —

— Tanrı'nın Rövanşı'nda neyi hedeflediniz?

KEPEL — Başlangıçta çağdaş İslami hareketler üzerine incelemeler yaptım. Ardından Fransa'daki göçmen Müslüman işçiler üzerine çalıştım. Bu çalışmalarım sırasında bazı meslektaşlarımla birlikte, son 15 yıl içinde ortaya çıkan İslami hareketleri yorumlamak için bir model oluşturmaya çalıştım. "Yukarıdan aşağıya hareket" ile "aşağıdan yukarıya hareket" adını verdiğim eğilimleri ayırtırmak istedim.

"Yukarıdan aşağıya hareket" toplumu bütünüyle değiştirmek, şeriatı uygulamak, örgütleyici ilke olarak yalnızca İslama başvurmak ve bütün bunlara ulaşmak için de politik iktidarı doğrudan elde etmek arzudur. Bu konuda en temel model İran devrimidir. Bu, esas olarak bir Şii modelidir, ama Sünni ülkelerde de uygulanabileceği düşünüldü. Küçük, darbeci, radikal gruplar ortaya çıktı, özellikle üniversite öğrencileri çevresinde. Enver Sedat'ın öldürülmesi, 1982'de Suriye'de Hama ayaklanması olduğu gibi bazı başarılar kaydettileri görüldü bunların. Aynı şekilde 1986-87'de Cezayir'de de. Ama bu hareketlerle birlikte toplumu devlete karşı genel bir ayaklanmaya sevk edemediler.

Aşağıdan yukarıya hareket

İşte 80'lerden itibaren "yukarıdan aşağıya hareketin" dışında başka bir yeniden İslamileştirme biçimi ortaya çıktı: Aşağıdan yukarıya hareketlilik. Bu çizgi en azından kısa bir süre içinde devlet iktidarını ele geçirmeyi önelemiyordu. Politikayla ilgililerini ya ikinci derecede tutuyor ya da hiç ilgilenmiyorlardı, esas amaçları bir cemaat alanını yapılandırmaktı. Tek tek bireyler planında çalışmayı önceliyorlardı. Dinden uzaklaşmış modern toplumdan, bireyin gündelik yaşam planında kesin bir kopuş yaşamasını amaçlıyorlardı. İslamın gereklerine bire bir uyan hakiki müminlerden oluşmuş karşı cemaatler oluşturuyorlardı.

Amaçları bu yeniden oluşturulmuş cemaatleri toplumun bütününde giderek yaygınlaştırmak ve bunların sağlayacağı güçle önemli bir pazarlık gücüne sahip olmaı. Bugünkü aşamada temel önemi haiz olan, politik hareketlilik değil. Cemaat bazında kadrolaşma yoluyla toplumu dönüştürmek isteyen aşağıdan yukarıya hareket. Bütün zorluk bu kadrolaşmanın hangi ölçülerde politik hareketliliğe kapı aralayacağını kestirebilmektir.

"Tanrı'nın Rövanşı"nda yapmak istediğim bu yorumlama yönteminin Hristiyan ve Yahudi dünyasında da ne ölçüde geçerli olduğunu anlamak ve incelemekti. Şimdiye kadar Batı'daki eğilim başka medeniyetlerdeki gelişmeleri kendi kültürlerine özgü modellerle açıklamaya çalışmaktı. Örneğin İslami hareketleri tahlil etmek için tamamıyla Hristiyan geleneğine uyan "fondamentalizm" ya da "entegrizm" gibi kavramlara sık sık başvuruldu. Halbuki toplumsal gerçeklik bambaşkaıydı. Ben ise bunun tam tersini yapmaya çalıştım.

1970 sonlarından itibaren tüm dünyada tek Tanrılı dinlerin politik alanda kendilerini yeniden ifade ettikleri görülmeye başlandı. Üç örnek yıl var: 1977, 1978, 1979. 1977'de, 29 yıl sonra İsrail'de İşçi Partisi iktidarı kaybetti. Menahem Begin, dinci partilerin oluşturduğu koalisyonun başı olarak ülkeyi yönetmeye başladı. O güne kadar dinsel kimliğin sadece aidiyet simgesi olduğunu, temsiliyet aracı olama-

Gilles Kepel ve "Tanrı'nın Rövanşı"

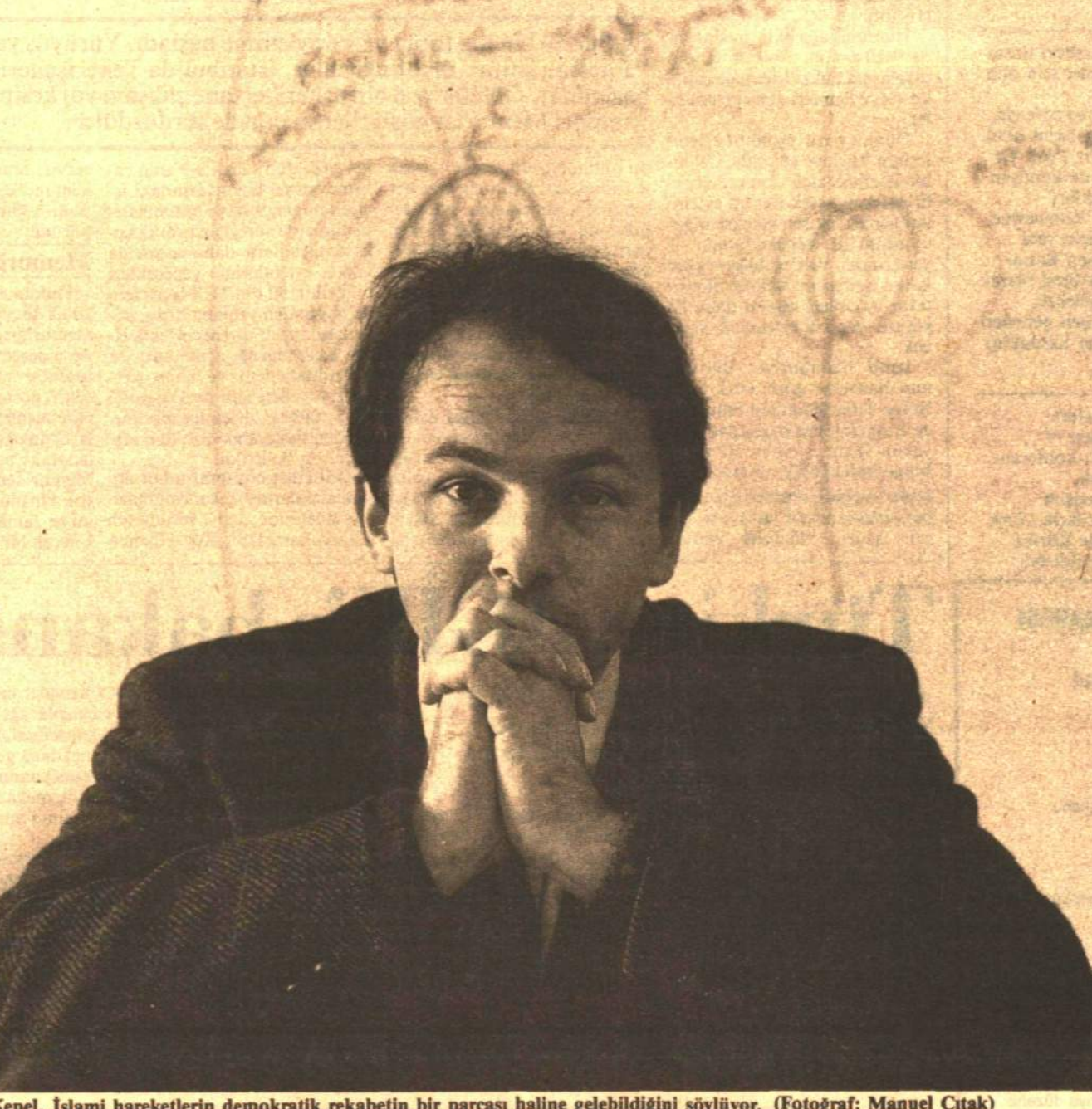
Fransız Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi'nde (CNRS) araştırmacı olarak çalışıp, Paris'teki Politik İncelemeler Enstitüsü'nde öğretim üyeliği yapan Gilles Kepel ilk kitabını 1984'te yayımladı. Müslüman Kardeşler'in doğuşundan Enver Sedat'ın öldürülüşüne kadarki süreçte Mısır'daki İslami hareketleri incelediği "Le Prophète et le Pharaon" (Peygamber ve Firavun) adlı bu kitaptan sonra Fransa'daki Müslüman göçmenler üzerine geniş çaplı bir saha araştırması yürüttü ve bunu 1987'de piyasaya çıkan "Les Banlieues de l'Islam" (İslam'ın Banliyöleri) kitabında yayımladı. Yann Richard ile birlikte "Intellectuels et Militants de l'Islam Contemporain" (Çağdaş İslam'ın Aydın ve Militanları) kitabının editörlüğünü yapan Kepel'in son kitabı "La Revanche de Dieu" (Tanrı'nın Rövanşı) 1990'ın son aylarında yayımlandı. Bir ölçüde Körfez krizi ve savaş ile çakışmasının da etkisiyle Fransa'da yoğun ilgi gören bu kitap birçok dile çevriliyor. Türkçe baskısı da İletişim Yayınları tarafından hazırlanıyor. Esas olarak İslami hareketler konusunda uzman olan Kepel ile son on beş yılda yaşanan tek tanrılı dinlerin kültürel-toplumsal-siyasal yaşamda yeniden ağırlıklarını hissettirmeleri, kısacası "Tanrı'nın Rövanşı" üzerine konuştuk.

80'lerden itibaren 'yukarıdan aşağıya hareket'in dışında başka bir yeniden İslamileştirme biçimi ortaya çıktı: Aşağıdan yukarıya hareketlilik. Bu çizgi, en azından kısa sürede devlet iktidarını ele geçirmeye yönelmiyor, politikayla ilgisini sınırlı tutuyor, esas olarak bir cemaat alanını hedefliyor.

yacağını söyleyen sosyalist eğilimli siyonist ve laikler tarafından bu partiler iktidarın dışında tutulmuştu.

1977'den itibaren ise İsrail siyasi sahnesinde, temsiliyeti aidiyete göre belirleyenin hâkimiyeti ortaya çıktı. Amaçları laik İsrail devletini, Halaha (Yahudi şeriatı) tarafından yönetilen bir siyonist krallığa dönüştürmekti.

1978'de ise Vatikan'da Polonya asıllı II. John Paul'un papalık tacını giydiği görüldü. Parolası Avrupa'nın ikinci kez Hristiyanlaştırılmasıydı. Yani 2. Vatikan Konsili'nin ideali. Ama Konsil'in aksine, o, kötümser bir dünya tahlili yapıyordu. Modern toplumun sorunlarından kurtulmak için Hristiyanı örgütlenme tarzlarının ye-

Gilles Kepel, İslami hareketlerin demokratik rekabetin bir parçası haline gelebildiğini söylüyor. (Fotoğraf: Manuel Çıtak)

Dine dönüş hareketlerinin 68 dalgasından sonra ortaya çıkmaları rastlantı değil. İslami hareket onun boşalttığı yeri dolduruyor. 68'de Batı'da yeni bir toplum kurmak isteyen solculardan geriye fazla bir şey kalmadı. Bazıları terörizme kaydı, çoğu show business, reklamcılık gibi sektörlerde çalışıyor.

görmüş gençlerden oluşan bir tabakaya sahip olmaları. Mühendisler, teknik elemanlar, bilgisayarlıların aşırı ölçüde mevcudiyeti. Bütün bu kişiler modernliğin sevgili çocukları. Başlangıçta sekülerizmin taşıyıcıları oldukları düşünülen bu kişiler, tam tersine modern değerlerin en büyük eleştiricileri oldular.

Siyonist krallık

— İslami hareketi değerlendirmedeki modelleriniz Hristiyan ve Yahudi dünyasında ne ölçüde geçerli olabildi?

KEPEL — İsrail'de 1974'te Ekim Savaşı'nın ertesinde bir yukarıdan aşağıya yeniden Yahudileştirme hareketi oldu. Askeri açıdan kazanılan savaş, psikolojik ola-

rak kaybedilmişti ve İsrail devleti büyük bir karışıklık yaşıyordu. Yapılmak istenen devleti ele geçirip iyice siyonistleştirip daha sonra onu bir siyonist krallığına dönüştürmekti. İlk olarak, vaat edilen toprakların bir kısmı olarak kabul edilen işgal altındaki topraklar sömürgeleştirilmek isteniyordu.

İkinci olarak başta Harem-i Şerif olmak üzere Müslümanların kutsal yerlerini havaya uçurmayı düşünüyorlardı. Bu komlodan hedeflenen tüm dünya Müslümanlarının İsrail devletine karşı cihat açması ve İsrail'in onları yenmesiyle siyonizmin mutlak zaferine ulaşmaktı. Komplo en son evresinde ortaya çıkartıldı, çok sayıda kişi tutuklandı.

1980'den itibaren Yahudi şeriatını tam olarak uygulamayı devleti yukarıdan ele geçirme yoluyla savunular etkilerini iyice yitirdiler. Bunun yerine bireye daha fazla önem veren, gündelik yaşamda Yahudi değerlerine aykırı yaşantılardan mutlak kopuşu savunan aşağıdan yukarıya hareketler güçlendi. On Emir'e göre yaşamak esas oldu. 17. yüzyıl Polonya Yahudileri gibi siyahlara bürünüldü, tüm dinsel yasaklara uyuldu. İsrail'de tüm yaşantının Yahudi temellere uygun olarak örgütlendiği gettolar ortaya çıktı.

Bu hareketler başlangıçta politikayla hiç ilgilenmiyorlardı, ama zamanla toplum içindeki güç ve etkilerinin artması, önemli bir oy potansiyeli haline gelmeleri onları politikaya çekti. Ayrıca İsrail'de İşçi Partisi ve Likud yüzde 40-45'te kilitlendiği için hep koalisyonlar söz konusuydu ve bu hareket böylece anahtar hale geldi. Bu güçlerini politik pazarlıklara aktardılar, kanunların toplumdaki yeniden Yahudileşmeye uygun olarak değiştirilmesi yolunda birçok taviz kopartılar.

"Ahlaki çoğunluk hareketi"

Hristiyan dünyada ise daha çok aşağıdan yukarıya hareketler öne çıktı. Bunlara en çarpıcı örnek 1970'lerin ortasında ABD'de kurulan 'Ahlaki Çoğunluk' hareketi. Bu hareketin amacı, dünyanın gün geçtikçe daha da kötüye gittiğine, onu iyileştirmek için hiçbir şey yapılamayacağına inanan geniş bir gelenekçi seçmen kitlesini devlet aygıtı üzerine baskı kurarak, birtakım yasal ve idari düzenlemeler yaparak ahlaki, kültürel, toplumsal planda Hristiyanlığa uygun adımlar atılabileceğine inandırmaktı. Zaten bu hareket 1973'te kürtaın serbest bırakılmasından sonra ortaya çıkmıştır. Hedefleri kürtaın yeniden yasaklanması, eşcinselliğe karşı mücadele, okullarda yeniden dini ayin yapılmasıydı. 'Ahlaki Çoğunluk', Reagan'a çok önemli bir seçmen desteği sundu.

1980'lerde ABD'de baskın eğilim, politik hareketlilikten çok cemaat bazında kadrolaşmaydı. Bunun taşıyıcıları daha çok güneşli genç okumuşlardı.

— Bütün bu dine dönüş hareketlerinin dünyayı kasıp kavuran 68 dalgasından sonra ortaya çıkmaları bir rastlantı mı?

KEPEL — Hayır, değil. Bu hareketler onların boşalttığı yerleri dolduruyorlar. 68'de Batı'da yeni bir toplum kurmak isteyen solculardan geriye fazla bir şey kalmadı. Bazıları terörizme kaydı, çoğu show business, gazetecilik, reklamcılık gibi sektörlerde çalışıyor. Toplumu yeniden inşa etme ütopyasını koruyanlardan önemli bir kısmının ise dinsel hareketlere kaydığı görüldü.

Fransa'da bunların en çarpıcı olanı, Proleter Sol grubunun eski lideri, Jean-Paul Sartre'in eski sekreteri David Levy. Sartre'i Maocularla birlikte birçok konuda tavrı almayla sevk eden bu kişi 80 başlarında Maoizmi terk edip Strasbourg'da bir Yahudi grubu kurdu. İtalya'da 68'in en önemli gruplarından "Halka Hizmet" in lideri Komünyon ve Kurtuluş Hareketi'ne üye oldu ve hareket içinde "Aziz Martin Cemaati" adlı bir grup kurdu. Ona Aziz Martin'in en önemli özelliğinin halka hizmet etmek olduğunu hatırlattığımda bana "Evet, biz sadece Marksizm-Leninizmi bıraktık, yoksa amacımız hep halka hizmet" cevabını verdi.

Yarın: Alain Rousillon